

بسم الله الرحمن الرحيم

دانشگاه افسری امام علی (ع)

معاونت پژوهش

الکترومغناطیس

سید عیسی کرانیان

مجید امیرزاده

۱۳۹۳

سرشناسه : کرانیان، سید عیسی، ۱۳۴۸ -

عنوان و نام پدیدآور : الکترومغناطیس / عیسی کرانیان، مجید امیرزاده.

مشخصات نشر : تهران : دانشگاه افسری امام علی (ع)، معاونت پژوهشی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری : ۲۸۸ ص: مصور، جدول، نمودار.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۸۷۴-۷۹-۱

وضعیت فهرست نویسی : قیفا

موضوع : الکترومغناطیس

موضوع : مدارهای الکترونیکی

موضوع : مدارهای الکترومغناطیس

شماره افزوده : امیرزاده، مجید، ۱۳۶۲ -

شابک افزوده : دانشگاه افسری امام علی (ع)، معاونت پژوهشی

رده بندی کنگره : ۶۲۰/۵۴-۱۳۹۳ / QC۷۶۰

رده بندی دیویی : ۵۳۰

شماره کتابشناسی ملی : ۶۵۹۸۶۲۱

عنوان کتاب:

الکترومغناطیس

مؤلف:

سید عیسی کرانیان - مجید امیرزاده

ویراستار و صفحه آرا:

بابک نیازی

طراح جلد:

علی محمدی

مدیر مسئول انتشارات:

حمیدرضا بیات

ناشر:

انتشارات دانشگاه افسری امام علی (ع)

شمارگان:

۱۰۰۰ نسخه

قیمت:

۱۸۰۰۰۰ ریال

نوبت چاپ:

اول، ۱۳۹۳

شابک:

۹۷۸-۶۰۰-۶۸۷۴-۷۹-۱

صندوق پستی:

۱۳۱۷۸۹۳۴۷

تلفن:

۶۶۴۶۷۴۴۴

پست الکترونیک:

Imamali.nashr93@gmail.com

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی^(۱)، روبروی مجلس سابق، دانشگاه افسری امام علی^(۲)

کلیه حقوق برای دانشگاه افسری امام علی^(۲) محفوظ است.

سخن انتشارات معاونت پژوهش دانشگاه افسری امام علی^(ع)

دانشگاه افسری امام علی^(ع) با توجه به قدمت و سابقه حرفه‌ای خود، سال‌ها است که با تهیه و تدوین کتب علمی، نظامی و آموزشی مورد نیاز، سعی در تعالی روز به روز دانش علمی دانشجویان این دانشگاه دارد؛ و با هدف پرورش دانشجویان دانش‌مدار، هوشمند و متعهد، در راستای پاسداری و دفاع از تمامیت ارضی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، گام‌های استوار و مؤثری برداشته است.

بر اساس مصوبات شورای پژوهشی و آموزشی دانشگاه، چاپ و نشر کتاب‌های آموزشی و کمک آموزشی به‌لحاظ کار قرار گرفته و در راستای تحقق این اهداف، با حمایت از تألیف، گردآوری و ترجمه‌ی کتب علمی، نخست منابع درسی مورد نیاز تأمین گردیده و در مرحله بعد، تدوین منابع علمی، کمک آموزشی و پژوهشی در دستور کار قرار گرفته است.

برای چاپ کتاب، علاوه بر ارزش علمی، می‌بایست اهداف عالی ارتش جمهوری اسلامی ایران، اهتمام به محتوای ارزشی و معنوی کتاب، هماهنگی با سرفصل‌های وزارت علوم و کاربردی و تخصصی کردن کتاب‌های تدوین شده و ... لحاظ شود که دشواری‌ها و موانع راه بر هیچ یک از صاحب‌نظران پوشیده نیست.

امید آنکه گام‌های ارزشمند و مفیدی که برداشته شده، سرآغاز حرکت و پویایی بیش از پیش این دانشگاه مقدس باشد.

از این‌رو از تمامی منتقدان، استادان و هیأت‌های علمی تمامی دانشگاه‌های کشور یاری و مدد می‌جویم تا آنکه هر گونه کاستی و نقص‌های احتمالی را هرچه کم و ناچیز باشند، متذکر گردند.

ان شاء...

پیشگفتار

سپاس خدای قادر را که در قلبمان عشق آفرید و در مغزمان اندیشه، در بازویمان همت و در دیمه نهاد و از قلممان نقشی که به یادگار ماند، آفریننده‌ای که چندان عجایب و ظرایف در خلقت زمین، «این کوچک در کایناتش» نشان داده است که برق در چشم و نور را در قلب هر اندیشمندی به جوش آورده است. به سوگندی که حضرت حق بر قلم داده است و حرمتش را به ملکوت اعلا رسانده است، قلم به دست گرفتیم و از لطف کردگار، عبادتی کردیم که نورش همچنان در وجودمان جاری است و به نوشتن آنچه پیش رویتان است، انجامید.

اهمیت علوم پایه در درک پدیده‌ها به عنوان زیر بنای علوم دیگر بر هیچ کس پوشیده نیست و در این میان علوم نظامی با گستردگی مباحث خود از این قاعده مستثنی نمی‌باشد. کتاب حاضر با عنوان الکترومغناطیس شامل مباحث الکتروستاتیک، مدارها و میدان مغناطیسی به ارزش سه ۳ واحد درسی که در ۲ ساعت در هفته برای رشته‌های فنی و علوم پایه در نظر گرفته شده است. از همکاری و هم‌فکری اساتید گروه فیزیک و شیمی و مساعدت‌های ریاست محترم دانشکده علوم پایه و کلیه دست‌اندرکاران مدیریت پشتیبانی آموزش، چاپ و انتشارات دانشگاه که امکان نشر این اثر را فراهم نموده‌اند، تشکر و قدردانی می‌گردد. در خاتمه اذعان می‌داریم، با همه دقت و وسواسی که در تهیه و تدوین بکار رفته است، بی‌شک مطالب عاری از خطا و لغزش نمی‌باشد، تنها لطف و عنایت استادان، صاحب‌نظران و دانشجویان گرامی در یادآوری اشکالات، می‌تواند کمک ارزنده‌ای در رفع و جبران کاستی‌ها باشد. پیشاپیش از این محبت و همکاری سپاسگزاریم.

۱	فصل اول: بار الکتریکی
۱-۱	مقدمه
۲	۲-۱ سابقه تاریخی الکترومغناطیس
۳	۳-۱ ساختار اتمی ماده
۴	۴-۱ بار الکتریکی و برهم کنش آن‌ها
۵	۵-۱ خاصیت بارهای سطحی در الکتریسته ایستا
۶	۶-۱ رسانا، نارسانا و نیمرسانا
۷	۷-۱ قانون کولن
۸	۸-۱ یکای بار الکتریکی
۹	۹-۱ اصل برهم نهی
۱۰	۱۰-۱ مقایسه قانون گرانش نیوتن و قانون الکرواستاتیک کولن
۱۱	۱۱-۱ ویژگی‌های بار الکتریکی
۱۲	۱۲-۱ مثال‌های نمونه
۱۳	۱۳-۱ نکات تکمیلی درس
۱۴	۱۴-۱ انواع توزیع بار
۱۷	مسائل
۲۲	فصل دوم: میدان الکتریکی
۲۳	۱-۲ مقدمه
۲۳	۲-۲ معرفی چند میدان برداری
۲۳	۳-۲ بررسی نظریه (تئوری) میدان و نظریه کنش از راه دور
۲۴	۴-۲ تعریف و محاسبه میدان الکتریکی
۲۵	۵-۲ خطوط میدان
۲۸	۶-۲ اصل برهم نهی و روش محاسبه میدان برای توزیع بارهای پیوسته
۲۸	۷-۲ بار نقطه‌ای در میدان الکتریکی یکنواخت
۲۹	۸-۲ دوقطبی الکتریکی
۲۹	۹-۲ دوقطبی در میدان الکتریکی
۳۱	۱۰-۲ مثال‌های نمونه
۴۵	مسائل

فصل سوم: قانون گاوس.....	۵۲
۱-۳- مقدمه.....	۵۳
۲-۳- شار میدان الکتریکی.....	۵۳
۳-۳- بررسی چشمه‌ها و چاهک‌ها در میدان الکتریکی.....	۵۴
۴-۳- تعریف شار میدان الکتریکی.....	۵۵
۵-۳- بیان ریاضی شار میدان الکتریکی.....	۵۵
۶-۳- قانون گاوس.....	۵۸
۷-۳- رابطه بین قانون گاوس و قانون کولن.....	۵۸
۸-۳- توزیع بار الکتریکی روی یک رسانای منزوی.....	۵۹
مسائل.....	۶۶
فصل چهارم: پتانسیل الکتریکی.....	۷۵
۱-۴- مقدمه.....	۷۶
۲-۴- پتانسیل و اختلاف پتانسیل الکتریکی.....	۷۶
۳-۴- اختلاف پتانسیل اطراف یک بار نقطه‌ای.....	۷۷
۴-۴- سطوح هم‌پتانسیل.....	۷۷
۵-۴- رابطه بین پتانسیل و میدان الکتریکی.....	۷۹
۶-۴- رابطه بین میدان الکتریکی و اختلاف پتانسیل در میدان غیر یکنواخت.....	۸۰
۷-۴- پتانسیل حاصل از یک بار نقطه‌ای.....	۸۳
۸-۴- پتانسیل گروه بارهای نقطه‌ای.....	۸۵
۹-۴- پتانسیل حاصل از یک دوقطبی.....	۸۷
۱۰-۴- انرژی پتانسیل الکتریکی.....	۹۱
۱۱-۴- بررسی کیفی انرژی پتانسیل الکتریکی.....	۹۳
۱۲-۴- انرژی پتانسیل یا کار انجام شده بر روی بار آزمون q	۹۳
۱۳-۴- اصل برهم نهی.....	۹۵
۱۴-۴- انرژی پتانسیل الکتریکی ناشی از دستگاهی از بارهای نقطه‌ای.....	۹۶
۱۵-۴- محاسبه E با استفاده از V	۹۸
مسائل.....	۱۰۳

۱۰۷	فصل پنجم: خازن و دی الکتریک
۱۰۸	۱-۵- مقدمه
۱۰۸	۲-۵- خازن چیست؟ (طرح کلی یک خازن)
۱۰۸	۳-۵- ظرفیت خازن و یکای آن
۱۰۹	۴-۵- موارد استفاده خازن‌ها
۱۰۹	۵-۵- محاسبه ظرفیت خازن با صفحات موازی (خازن مسطح)
۱۱۱	۶-۵- محاسبه ظرفیت خازن استوانه‌ای
۱۱۳	۷-۵- محاسبه ظرفیت خازن کروی
۱۱۴	۸-۵- اتصال متوالی خازن‌ها
۱۱۵	۹-۵- اتصال موازی خازن‌ها
۱۱۷	۱۰-۵- محاسبه انرژی ذخیره شده در خازن
۱۱۷	۱۱-۵- چگالی انرژی
۱۲۱	۱۲-۵- خازن مسطح با دی الکتریک
۱۲۳	۱۳-۵- تئوری اتمی دی الکتریک‌ها
۱۲۵	۱۴-۵- دی الکتریک‌ها و قانون گاوس
۱۲۷	۱۵-۵- بردارهای سه‌گانه الکتریکی
۱۲۸	۱۶-۵- مثال‌های نمونه
۱۳۶	مسائل
۱۴۲	فصل ششم: جریان و مقاومت
۱۴۳	۱-۶- مقدمه
۱۴۳	۲-۶- جریان الکتریکی در یک رسانا
۱۴۳	۳-۶- تعریف جریان الکتریکی
۱۴۴	۴-۶- جهت جریان و یکای جریان الکتریکی
۱۴۴	۵-۶- چگالی جریان
۱۴۵	۶-۶- محاسبه سرعت سوق حامل‌های بار در رسانا
۱۴۶	۷-۶- مقاومت الکتریکی و قانون اهم
۱۴۷	۸-۶- مقاومت ویژه
۱۴۷	۹-۶- هدایت ویژه یا رسانندگی ویژه
۱۴۷	۱۰-۶- محاسبه مقاومت یک سیم رسانا

صفحه	عنوان
۱۴۸	۱۱-۶ - چگونگی تغییر مقاومت اجسام با دما
۱۴۹	۱۲-۶ - میدان الکتریکی در نیمه‌رسانا بزرگتر از رسانا
۱۴۹	۱۳-۶ - هم‌ارزی رابطه رسانندگی جریان و رسانش گرمایی
۱۴۹	۱۴-۶ - محاسبه مقاومت ویژه فلزات با استفاده از مفهوم سرعت سوق
۱۵۰	۱۵-۶ - توان الکتریکی
۱۵۱	مسائل
۱۵۴	فصل هفتم: نیروی محرکه الکتریکی و مدارها
۱۵۵	۱-۷ - مقدمه
۱۵۵	۲-۷ - نیروی محرکه الکتریکی
۱۵۶	۳-۷ - اجزا تشکیل دهنده مدار ساده تک حلقه‌ای
۱۵۷	۴-۷ - محاسبه جریان در یک مدار ساده تک حلقه‌ای
۱۵۸	۵-۷ - قواعد محاسبه اختلاف پتانسیل در مدار
۱۵۸	۶-۷ - مدار دارای مقاومت داخلی
۱۵۹	۷-۷ - به هم بستن مقاومت‌ها به صورت متوالی
۱۶۰	۸-۷ - محاسبه اختلاف پتانسیل بین دو نقطه از یک مدار
۱۶۳	۹-۷ - مدارهای چند حلقه‌ای
۱۶۴	۱۰-۷ - به هم بستن مقاومت‌ها به صورت موازی
۱۶۶	۱۱-۷ - وسایل اندازه‌گیری شدت جریان، اختلاف پتانسیل و مقاومت
۱۶۷	۱۲-۷ - مدارهای RC
۱۶۸	۱۳-۷ - ثابت زمانی مدار
۱۶۸	۱۴-۷ - فرآیند شارژ خازن
۱۶۹	۱۵-۷ - فرآیند دشارژ خازن
۱۷۱	مسائل
۱۷۷	فصل هشتم: میدان مغناطیسی
۱۷۸	۱-۸ - مقدمه
۱۷۸	۲-۸ - تاریخچه و منشأ علم مغناطیس
۱۷۸	۳-۸ - میدان مغناطیسی
۱۷۹	۴-۸ - شار میدان مغناطیسی
۱۷۹	۵-۸ - محاسبه نیروی مغناطیسی وارد بر یک ذره باردار

۱۸۰	۶-۸- یکای میدان مغناطیسی
۱۸۱	۷-۸- باریکه‌ای از الکترون‌ها
۱۸۲	۸-۸- روش محاسبه تاسون
۱۸۳	۹-۸- اثر میدان مغناطیسی بر روی سیم حامل جریان
۱۸۶	۱۰-۸- گشتاور نیروی وارد بر دوقطبی مغناطیسی (حلقه جریان)
۱۸۹	۱۱-۸- انرژی پتانسیل دوقطبی مغناطیسی
۱۹۰	۱۲-۸- اثر هال
۱۹۲	۱۳-۸- محاسبه چگالی حامل‌های بار به وسیله اثر هال
۱۹۳	۱۴-۸- بارهای در حال دوران
۱۹۶	۱۵-۸- سیکلوترون و سنکروترون
۲۰۰	مسائل
۲۰۶	فصل نهم: قانون آمپر
۲۰۷	۱-۹- مقدمه
۲۰۷	۲-۹- ارتباط جریان با میدان مغناطیسی
۲۰۷	۳-۹- قانون آمپر
۲۰۹	۴-۹- مقایسه قانون آمپر
۲۱۴	۵-۹- دو رسانای موازی
۲۱۷	۶-۹- میدان مغناطیسی حاصل از یک سیم‌لوله
۲۲۱	۷-۹- قانون بیوساوار
۲۳۱	مسائل
۲۳۷	فصل دهم: معادلات ماکسول
۲۳۸	۱-۱۰- مقدمه
۲۳۸	۲-۱۰- قانون القاء فارادی
۲۳۹	۳-۱۰- قانون لنز
۲۴۱	۴-۱۰- خود القایی
۲۴۲	۵-۱۰- مدار $R-L$
۲۴۳	۶-۱۰- انرژی ذخیره شده در میدان مغناطیسی
۲۴۳	۷-۱۰- القای متقابل
۲۴۴	۸-۱۰- توسان LC

صفحه	عنوان
۲۴۷	۹-۱۰- نویسان جرم و فتر .....
۲۴۸	۱۰-۱۰- نویسانگر L-C .....
۲۴۹	۱۱-۱۰- نویسانهای میرا در یک مدار RLC .....
۲۵۱	۱۲-۱۰- جریان متناوب .....
۲۵۳	۱۳-۱۰- مقاومت، خازن و سیمپیچ در جریان متناوب .....
۲۵۷	۱۴-۱۰- مدار R-C در جریان متناوب .....
۲۵۹	۱۵-۱۰- مدار R-L در جریان متناوب .....
۲۶۱	۱۶-۱۰- مدار RLC در جریان متناوب .....
۲۶۳	۱۷-۱۰- تشدید یا رزونانس .....
۲۶۵	۱۸-۱۰- توان در مدارهای جریان متناوب .....
۲۶۶	۱۹-۱۰- قانون گوس برای میدان مغناطیسی .....
۲۶۶	۲۰-۱۰- میدان مغناطیسی القایی .....
۲۶۸	۲۱-۱۰- معادلات ماکسول .....
۲۶۸	۲۲-۱۰- امواج الکترومغناطیس .....
۲۶۹	۲۳-۱۰- رابطه طول موج و فرکانس امواج الکترومغناطیسی .....
۲۷۳	۲۴-۱۰- انتقال انرژی و بردار پونین-تینگ .....
۲۷۳	۲۵-۱۰- رابطه بردارهای میدانها در امواج الکترومغناطیس .....
۲۷۷	مسائل .....
۲۸۰	پیوستها .....
۲۸۸	منابع .....